

Elementy optyki geometrycznej i optyki falowej

Wykład 10

*„A światłość w ciemności świeci...”
(J 1, 5)*

Czym jest światło?

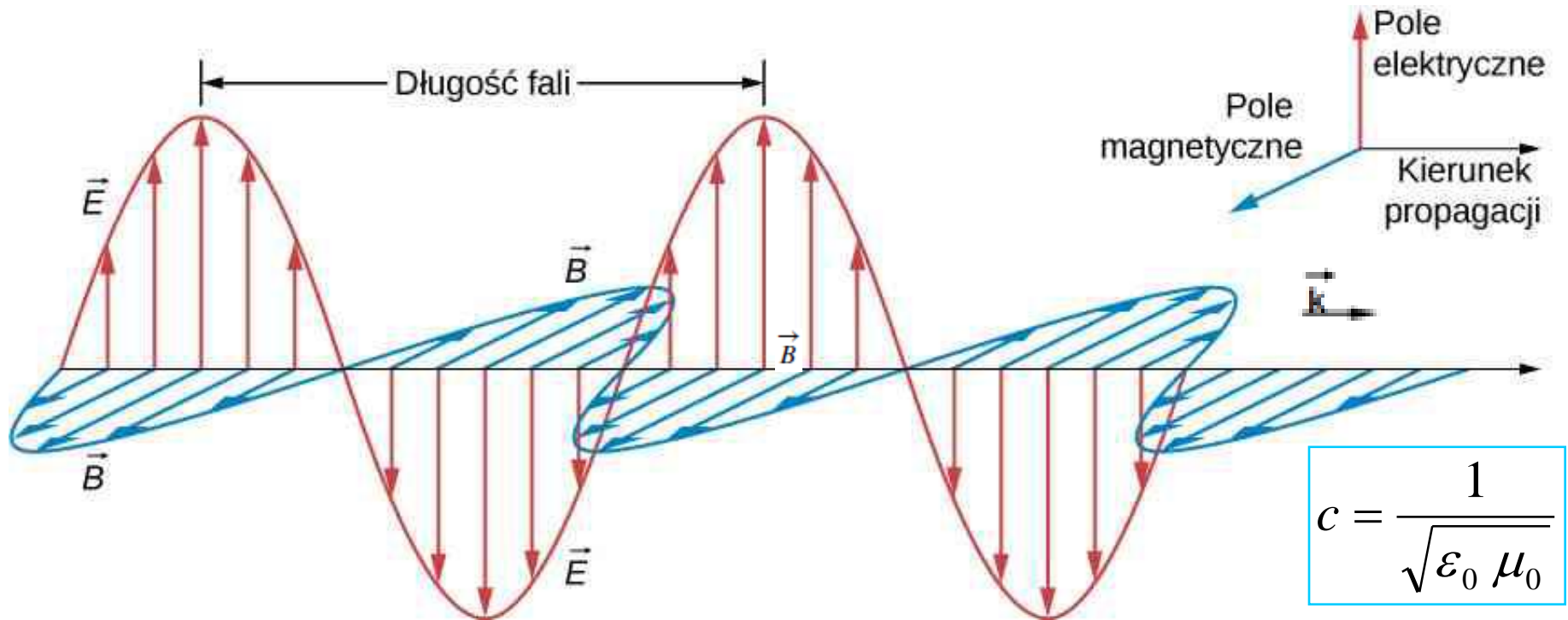
Elementy optyki geometrycznej – odbicie, załamanie światła

Elementy optyki falowej- dyfrakcja, interferencja światła

Czym jest światło?

Światło jest **falą elektromagnetyczną** związaną z rozchodzeniem się w przestrzeni zmiennego pola elektrycznego ($\vec{E}$) i magnetycznego ($\vec{B}$).

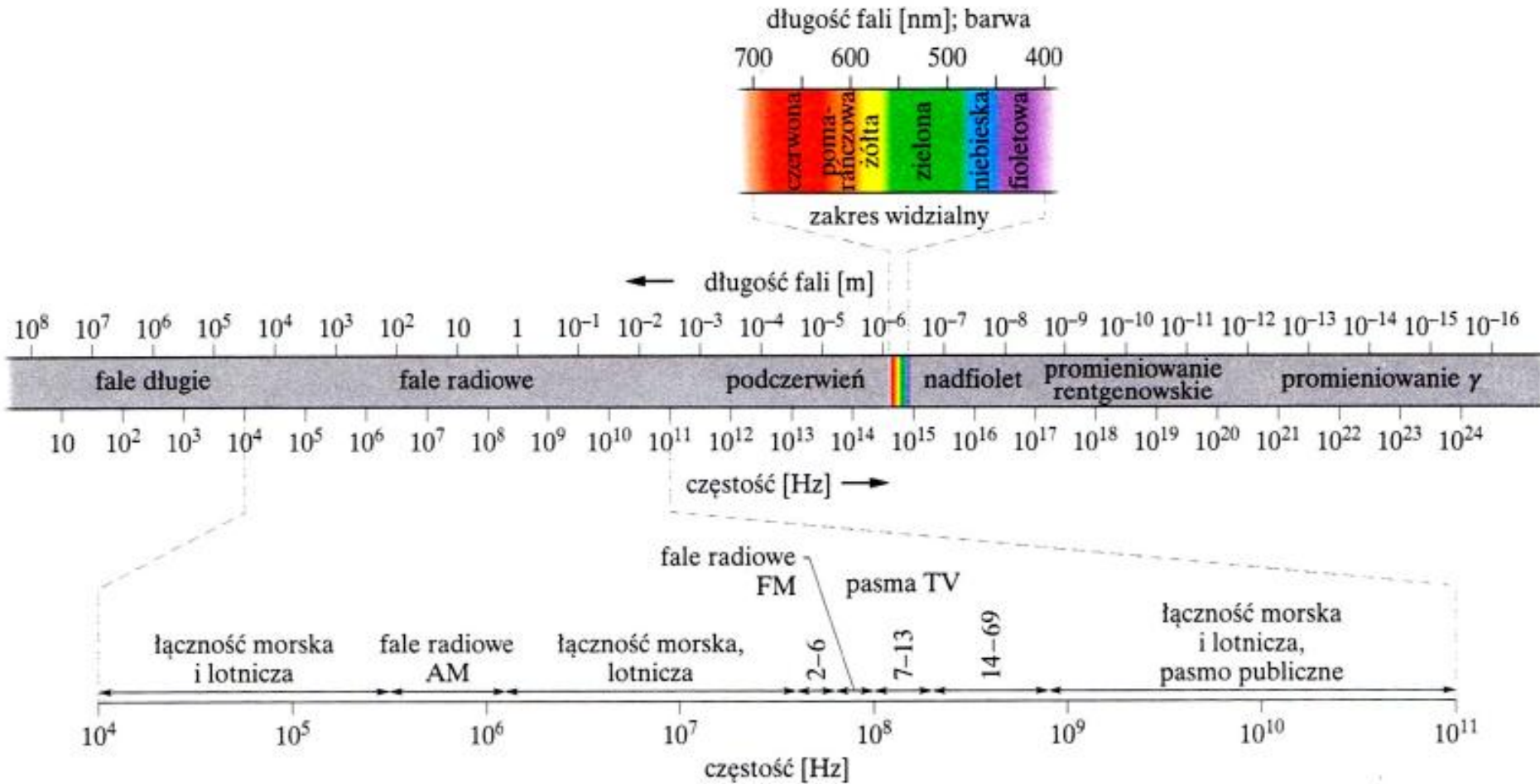

Rys.2. Obraz fali elektromagnetycznej rozchodzącej się wzdłuż osi X.
Źródło: Halliday, Resnick, Walker „Fundamentals of Physics”.

Optyka jest nauką o świetle i jego oddziaływaniu z materią; zajmuje się m. in. rozchodzeniem się światła w różnych ośrodkach, prawami emisji i absorpcji światła. **Wszystkie fale elektromagnetyczne rozchodzą się w próżni z tą samą prędkością c** natomiast różnią się częstotliwością i długością.

Widmo fal elektromagnetycznych

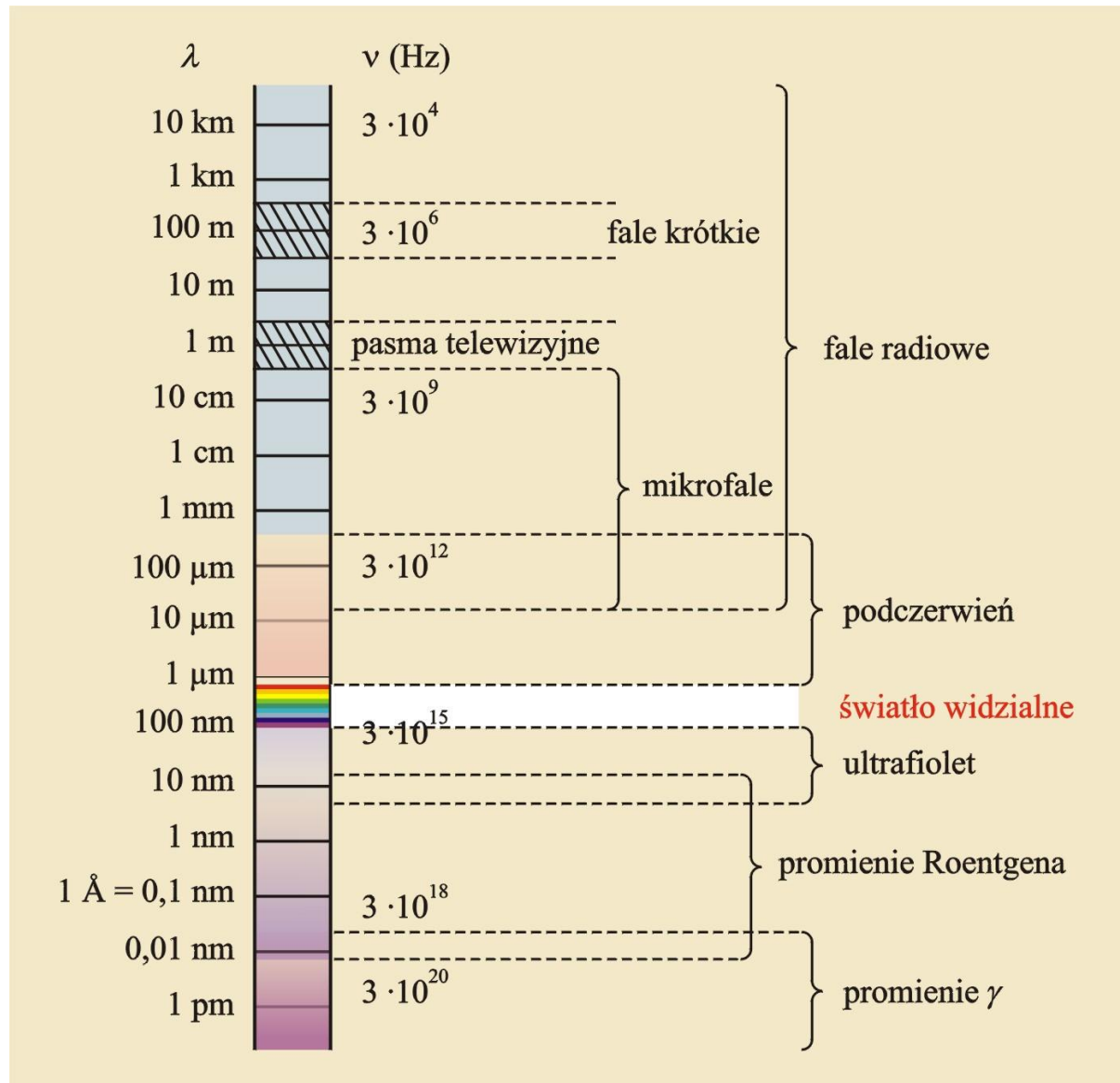
Wszystkie fale można uszeregować według ich częstotliwości (lub długości fali).
Taką klasyfikację fal elektromagnetycznych nazywamy widmem fal elektromagnetycznych

Rys.2. Widmo fal elektromagnetycznych . Źródło: Halliday,Resnick,Walker „Fundamentals of Physics”.

Optyka koncentruje się więc przede wszystkim na badaniu widzialnej części widma fal e-m ,
ale w kręgu jej zainteresowań są także fale elektromagnetyczne graniczące z częścią widzialną,

Widmo fal elektromagnetycznych

Rys.3 Widmo fal elektromagnetycznych . Źródło: <http://ilf.fizyka.pw.edu.pl>

Widmo fal elektromagnetycznych

Film. Źródło: <http://ilf.fizyka.pw.edu.pl/podrecznik/3/7/1>

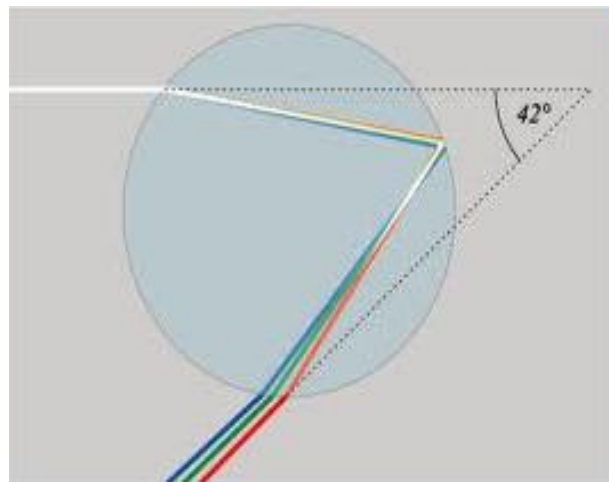
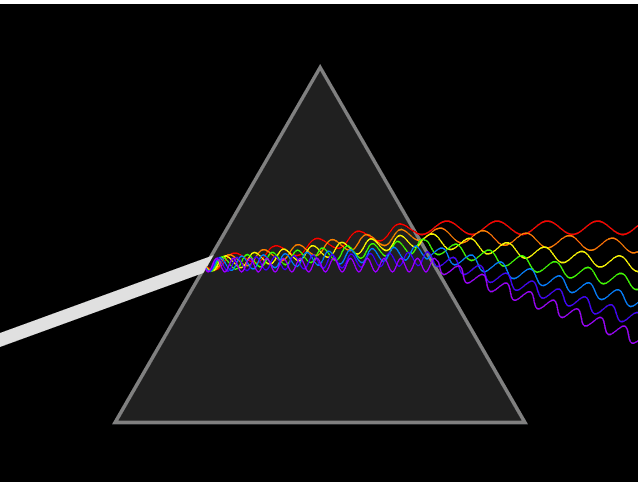

Elementy optyki geometrycznej

Optyka geometryczna – jest najprostszym przybliżonym opisem światła, w którym zakłada się, że **światło rozchodzi się wzdłuż linii prostych, zwanych promieniami świetlnymi**. Promienie świetlne nie oddziałują ze sobą. **Opis zjawisk optycznych** (prawa odbicia i załamania, rozszczepienie światła), **bez odwoływania się do falowej natury światła (przypadek graniczny optyki falowej dla $\lambda \rightarrow 0$)**.

Optyka falowa - **zajmuje się opisem zjawisk wynikających z falowej natury światła**. W ramach optyki falowej badane są takie zjawiska jak: dyfrakcja, interferencja, polaryzacja.

Rys.3. Przykłady. źródło: <http://Fizyka.MSOS.21>

Światło jako promień

(a)

(b)

(c)

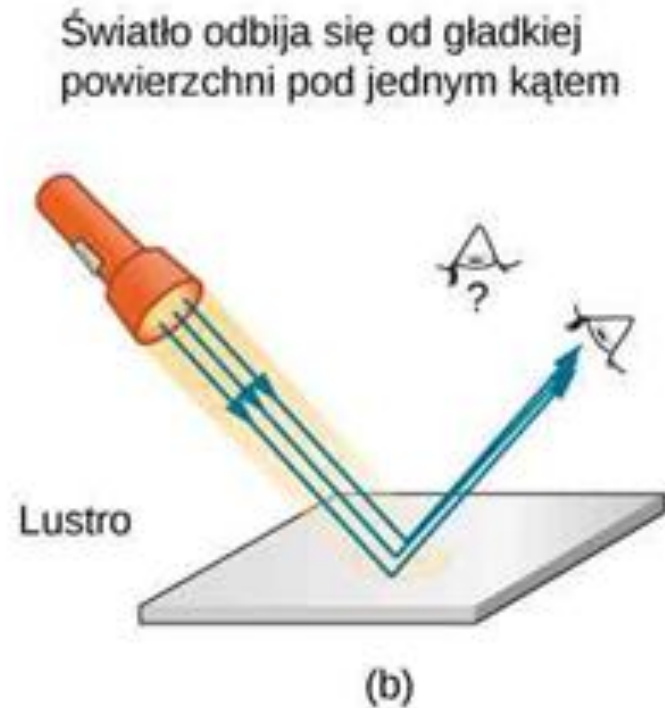
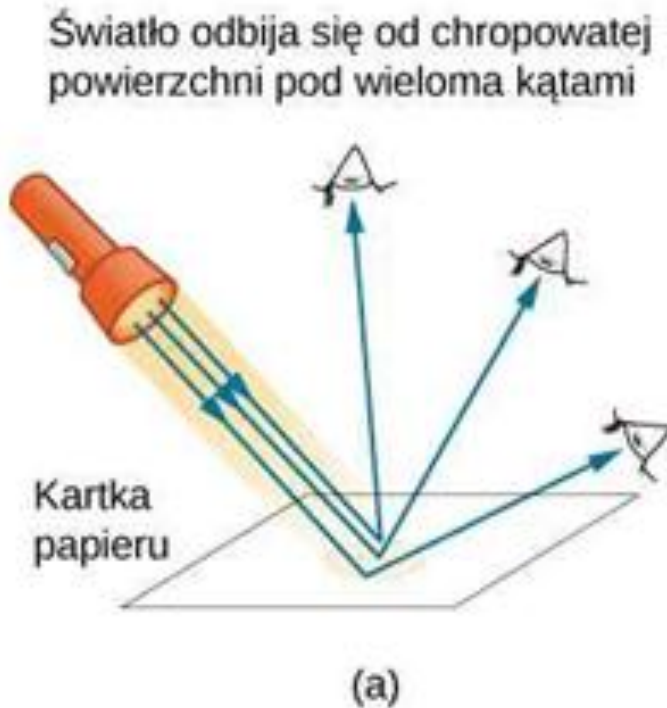
Rys. źródło: "Fizyka dla szkół wyższych": <http://cnx.org/content/col25571/1.3>

Trzy przypadki poruszania się światła ze źródła do innego miejsca:

- (a) światło dociera do górnej części atmosfery Ziemi, poruszając się w próżni po linii prostej bezpośrednio ze źródła;
- (b) światło dociera do osoby, poruszając się w powietrzu i szkłe;
- (c) światło może także odbijać się od różnych przedmiotów np. lustro (zwierciadła).

We wszystkich przypadkach możemy odwzorować drogę światła jako linię prostą, zwaną promieniem.

ŚWIATŁO – bieg promieni- przykłady

Rys. źródło: "Fizyka dla szkół wyższych":<http://cnx.org/content/col25571/1.3>

Dzięki rozpraszaniu światła możemy zobaczyć kartkę papieru pod różnymi kątami i z każdej strony (a); Zwierciadło natomiast ma gładką powierzchnię (nierówności porównywalne z długością fali światła) i odbija światło pod określonym kątem (b).

Podstawowe prawa optyki geometrycznej

Rys. Łyżeczka zanurzona w wodzie wydaje się złamana.

Zdjęcie źródło: <https://www.quora.com>

Skutkiem załamania światła jest pozorne zakrzywianie się prostych przedmiotów częściowo zanurzonych w wodzie. Te i inne proste obserwacje świadczą, że przy przejściu z jednego ośrodka do drugiego światło ulega załamaniu.

Podstawowe prawa optyki geometrycznej

1. W ośrodku jednorodnym światło rozchodzi się prostoliniowo.
2. Przecinające się promienie świetlne nie zaburzają się wzajemnie.
3. **I zasada Fermata** (Pierre de Fermat, 1601-1665)

Promień świetlny biegnie od jednego punktu do drugiego taką drogą, by czas potrzebny na jej przebycie był ekstremalny.

Dla promienia mierzymy długość **drogi optycznej** :

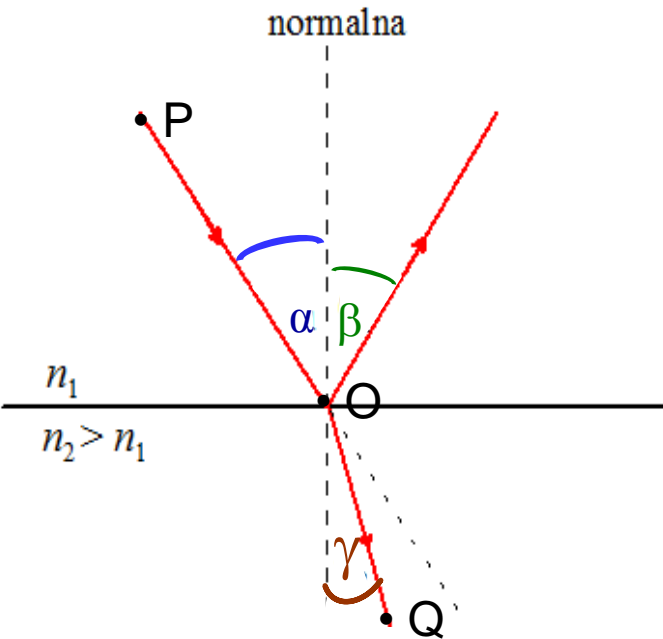
$$L_{POQ}^{optical} = |PO| \cdot n_1 + |OQ| \cdot n_2$$

gdzie n_i - bezwzględny współczynnik załamania światła i-tego ośrodka.

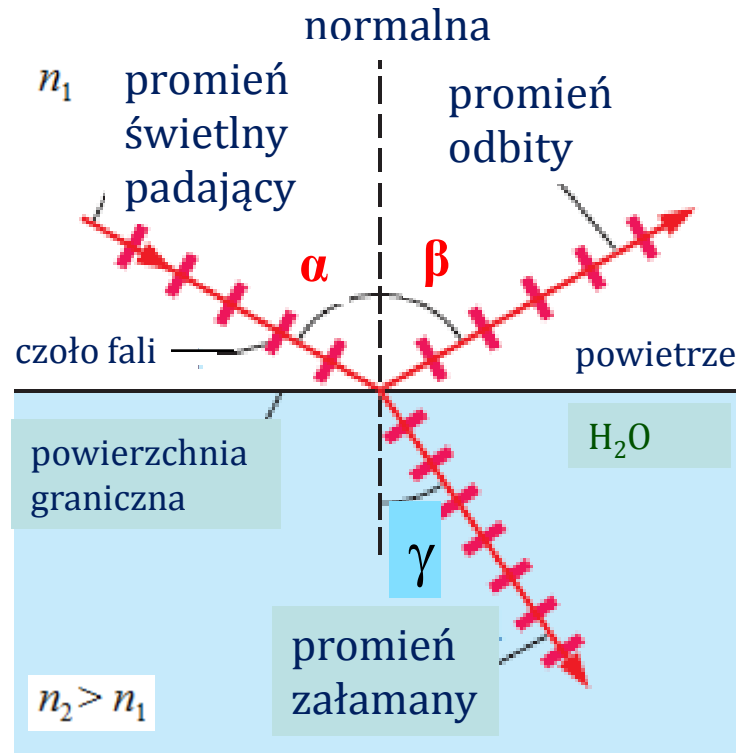
$$n_i = \frac{c}{v_i}$$

II zasada Fermata (ZASADA ODWRACALNOŚCI BIEGU PROMIENIA ŚWIETLNEGO):

Promień biegnący z punktu P do punktu Q, w odwrotnym kierunku będzie biegł po tej samej drodze.

4. Prawo odbicia światła – prawo Snella *

Kąt padania α jest równy kątowi odbicia β

$$\alpha = \beta$$

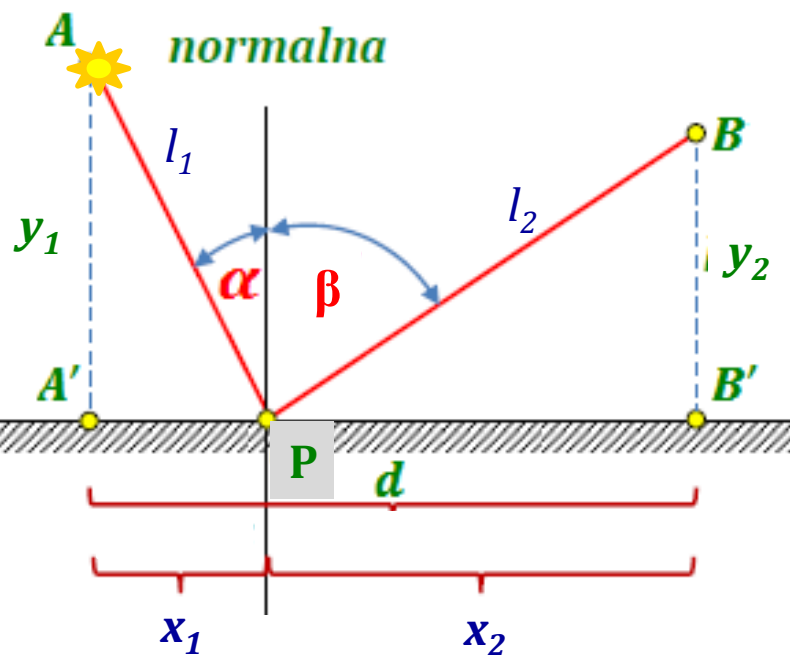
przy czym promień padający, promień odbity i normalna do powierzchni granicznej dwu ośrodków, wystawiona w punkcie padania promienia, leżą w tej samej płaszczyźnie.

Rys.. źródło : Halliday,Resnick,Walker „Fundamentals of Physics”

***Snell van Royen** Willebrord, Snell (1580-1626), niderlandzki matematyk, astronom, fizyk i geodeta. Profesor uniwersytetu w Lejdzie (od 1613), opracował zasadę pomiarów triangulacyjnych i na ich podstawie wyznaczył długość południka (1615-1617). Sformułował prawa optyki geometrycznej (1618 r.).

Wyprowadzenie prawa odbicia

(Korzystając z zasady Fermata)

Szukamy takiego punktu odbicia , przy którym droga optyczna (L_{AB}) będzie minimalna.

Droga optyczna światła (L_{AB}):

$$L_{AB} = nl_1 + nl_2$$

rys.: $l_1 = \sqrt{x_1^2 + y_1^2}$, $l_2 = \sqrt{x_2^2 + y_2^2}$

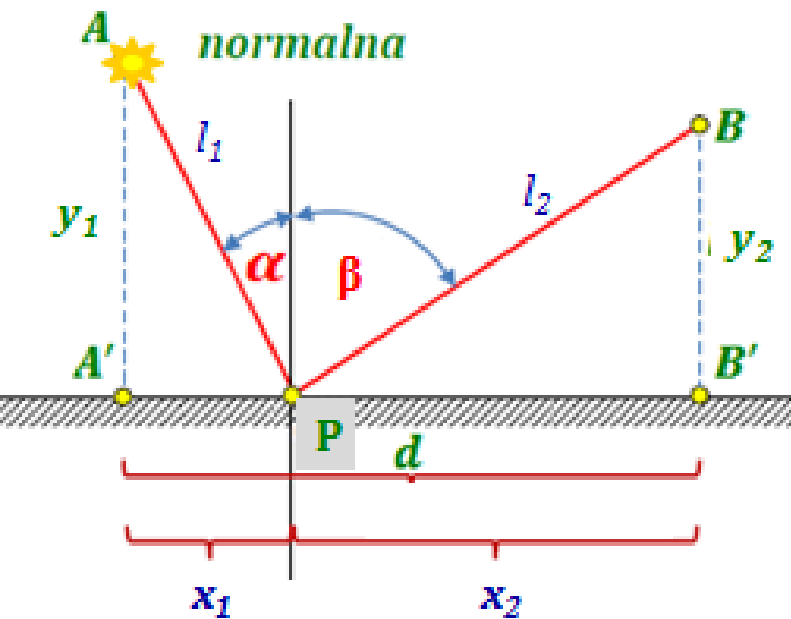
więc: $L_{AB} = n \left(\sqrt{x_1^2 + y_1^2} + \sqrt{x_2^2 + y_2^2} \right)$ (*)

? Jaki warunek musi zachodzić pomiędzy **kątem padania a kątem odbicia**, aby czas przejścia światła z punktu **A do B** był najkrótszy?

Kiedy $L_{AB} = f(x)$ osiągnie minimum ?

Wyprowadzenie prawa odbicia c.d.

Korzystając z warunku na min. funkcji: $\frac{dL}{dx} = 0$

$$\frac{\partial L}{\partial x_1} + \frac{\partial L}{\partial x_2} = 0 \quad (**)$$

Po uwzględnieniu zależności (*, s.7):

$$\frac{\partial L}{\partial x_1} = n \frac{x_1}{\sqrt{x_1^2 + y_1^2}}, \quad a \quad \frac{\partial L}{\partial x_2} = n \frac{x_2}{\sqrt{x_2^2 + y_2^2}}$$

$$\text{czyli} \quad \partial L = n \frac{x_1}{\sqrt{x_1^2 + y_1^2}} \partial x_1 + n \frac{x_2}{\sqrt{x_2^2 + y_2^2}} \partial x_2 = 0 \quad (***)$$

Uwzględniając fakt (rys.): $x_1 + x_2 = d$

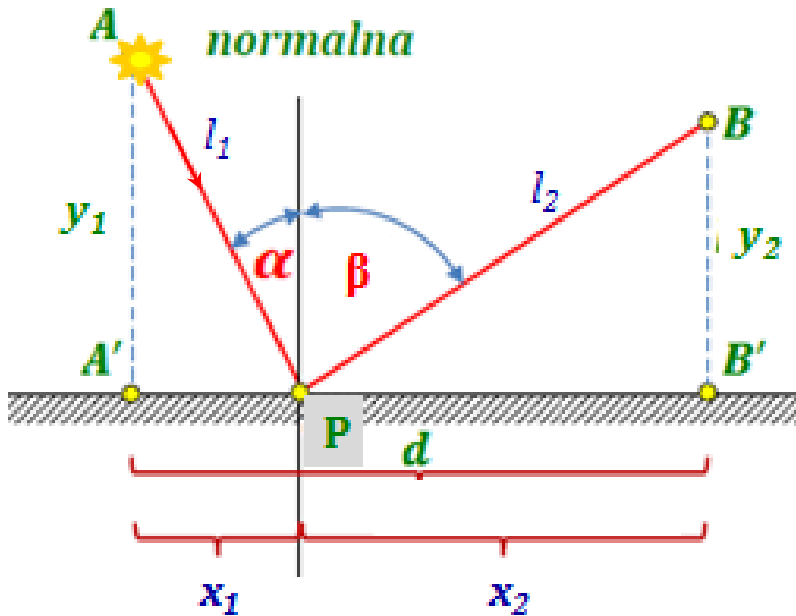
Po zróżniczkowaniu: $\partial x_2 = -\partial x_1$

Podstawiając powyższą zależność do r-nia (***)
(i dzieląc przez δx_1 oraz n), otrzymamy:

$$\frac{x_1}{\sqrt{x_1^2 + y_1^2}} = \frac{x_2}{\sqrt{x_2^2 + y_2^2}}$$

Wyprowadzenie prawa odbicia

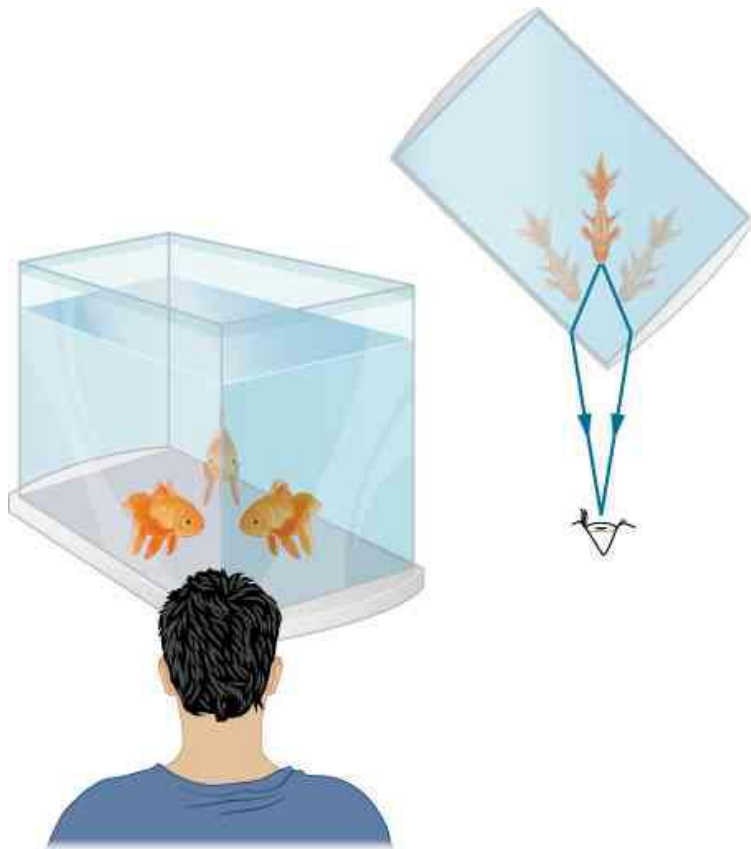
czyli:
$$\frac{x_1}{l_1} = \frac{x_2}{l_2}$$

stąd $\sin \alpha = \sin \beta \Rightarrow \alpha = \beta$

Czas przejścia światła będzie najkrótszy, jeżeli kąt odbicia będzie miał taką samą miarę, jak kąt padania!

Kąt odbicia ma taką samą miarę, jak kąt padania i oba kąty leżą w jednej płaszczyźnie.

Załamanie światła- przykład

(a)

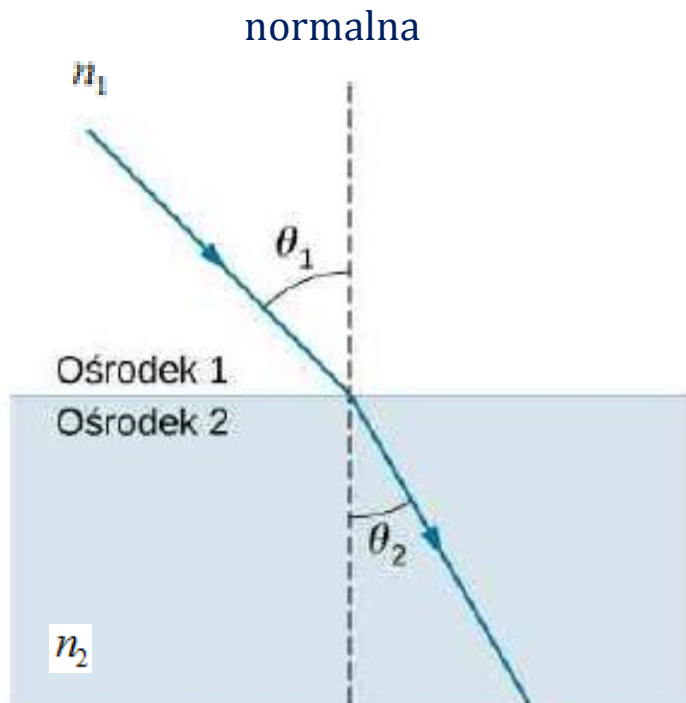
(b)

(a) Patrząc na akwarium, widzimy tę samą rybę w dwóch różnych położeniach, ponieważ kierunek wiązki światła zmienia się, gdy przechodzi z wody do powietrza. W tym przypadku światło może dotrzeć do obserwatora dwoma różnymi drogami, więc ryba zdaje się znajdować w dwóch różnych miejscach. Takie ugięcie wiązki światła jest nazywane załamaniem.

(b) Zdjęcie przedstawia załamanie światła dla ryby w pobliżu górnej części akwarium.

5. Prawo załamania światła (II prawo Snella)

Promień załamany leży w jednej płaszczyźnie z promieniem padającym i normalną .

Stosunek sinusa kąta padania do sinusa kąta załamania jest wielością stałą i równą względnemu współczynnikowi załamania ośrodka drugiego względem pierwszego :

$$\frac{\sin \theta_1}{\sin \theta_2} = n_{2,1}$$

względny współczynnik załamania

$$n_{2,1} = \frac{n_2}{n_1} = \frac{v_1}{v_2}$$

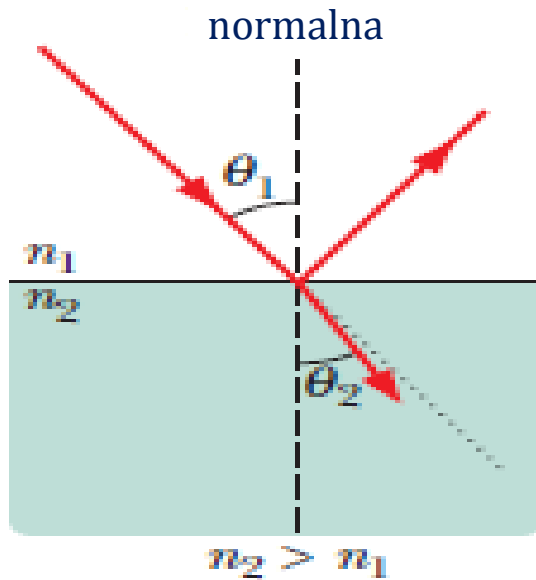
v_1, v_2 - szybkości światła w ośrodku 1 i 2, odpowiednio

▪ Bezwzględny współczynnik załamania światła i-tego ośrodka:

$$n_i = \frac{c}{v_i}, \text{ gdzie } v_i = \lambda_i f$$

Elementy optyki geometrycznej

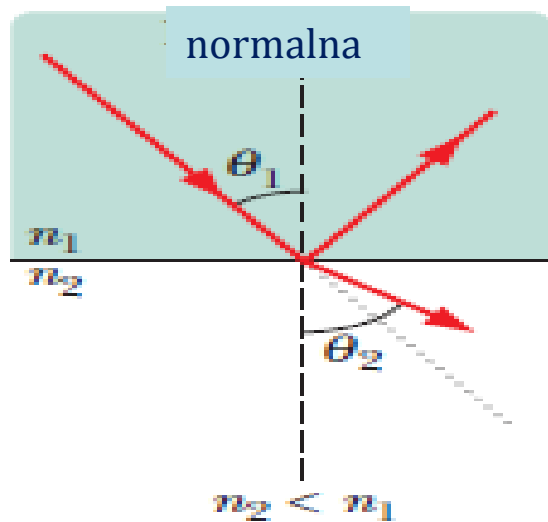
a)

Przypadki:

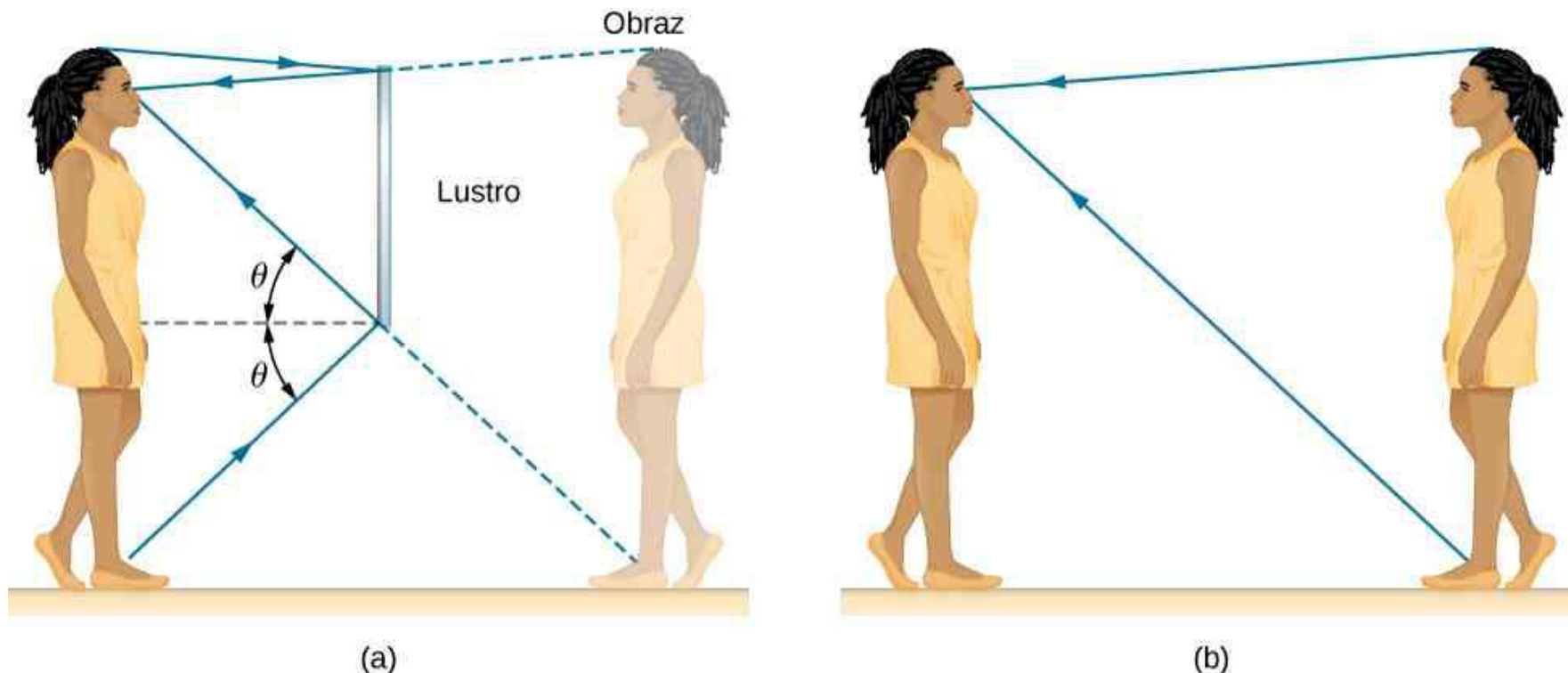
- 1) $n_2 = n_1$ – załamanie nie następuje
- 2) $n_2 > n_1$ – kąt załamania jest mniejszy od kąta padania (a)

b)

- 3) $n_2 < n_1$ – kąt załamania jest większy od kąta padania, po załamaniu promień jest odchylony od pierwotnego kierunku w stronę od normalnej (b)

Przykład. Optyka geometryczna i tworzenie obrazu

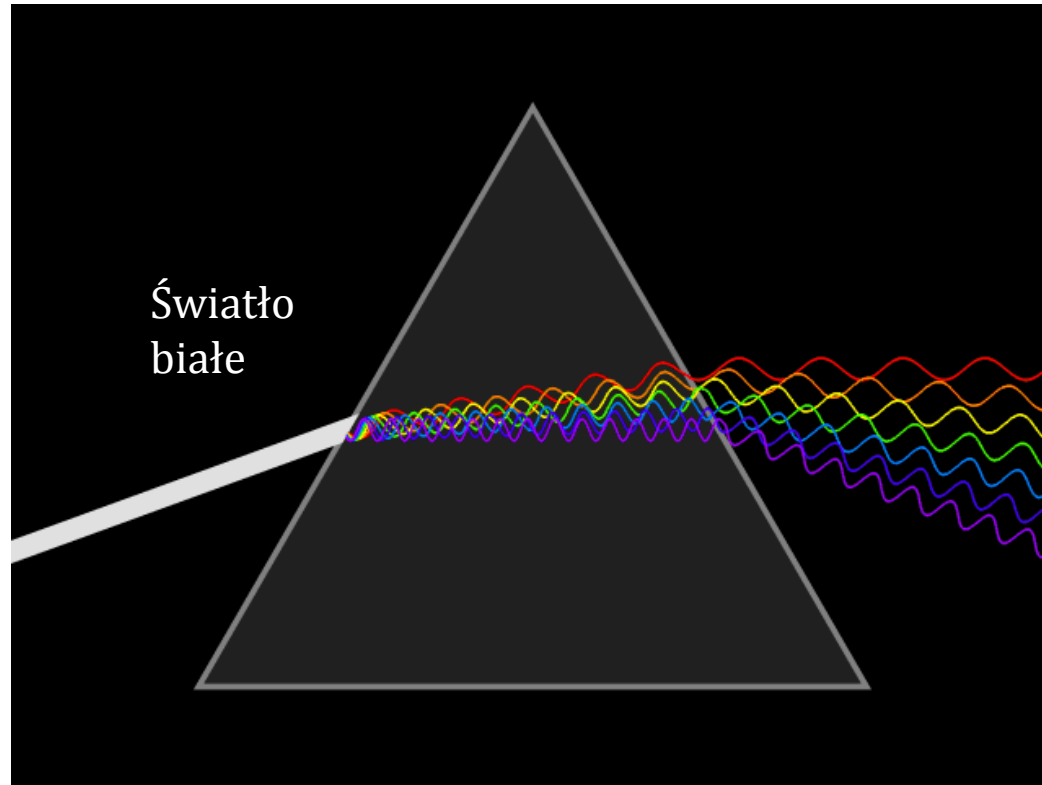
Rys. Obraz osoby stojącej przed zwierciadłem powstaje za nim; źródło: <http://cnx.org/content/col25571/1.3>

(a) Dwa promienie padające na zwierciadło pod odpowiednimi kątami są przez nie odbijane i docierają do oczu osoby. Powstały obraz znajduje się za zwierciadłem w takiej samej odległości od nas, z jakiej patrzylibyśmy bezpośrednio na swoją siostrę bliźniaczkę bez zwierciadła (b).

Dyspersja - rozszczepienie światła

Wiązka światła "białego" składająca się ze wszystkich długości fal promieniowania widzialnego ulega, na granicy dwóch ośrodków, rozkładowi na poszczególne długości fal. Zostaje **rozszczepiona** (*dyspersja chromatyczna*).

Rys. . Pryzmat rozdziela światło białe na barwy składowe. Rozszczepienie zachodzi na pierwszej powierzchni załamującej i jest zwiększane na drugiej powierzchni.

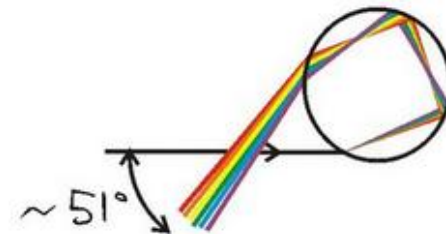
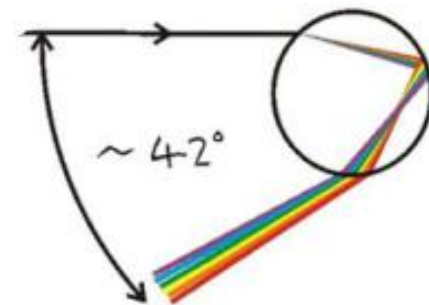
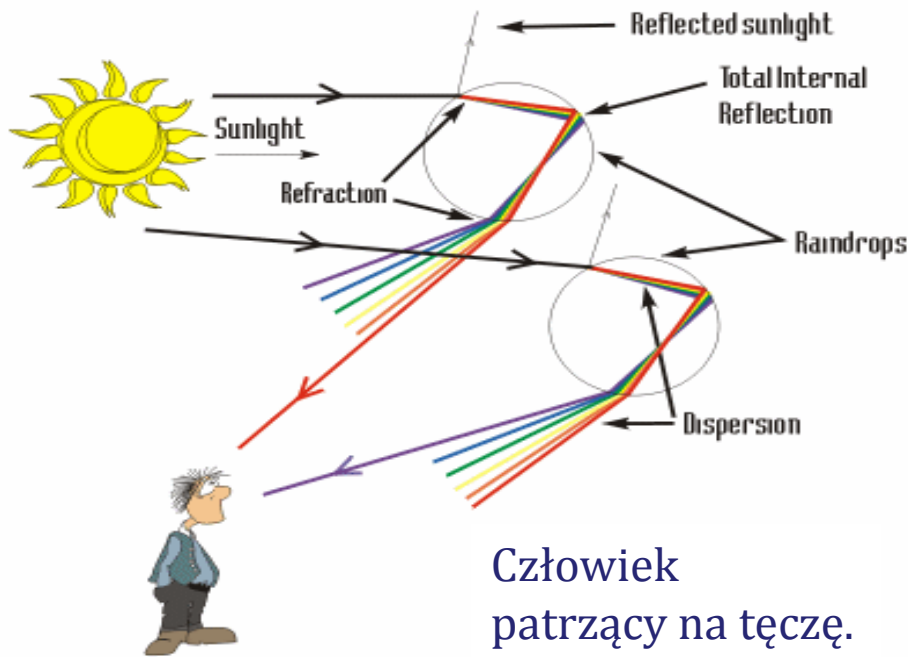
Rys.Źródło: <http://Fizyka.MSOS.21>

○ UWAGA

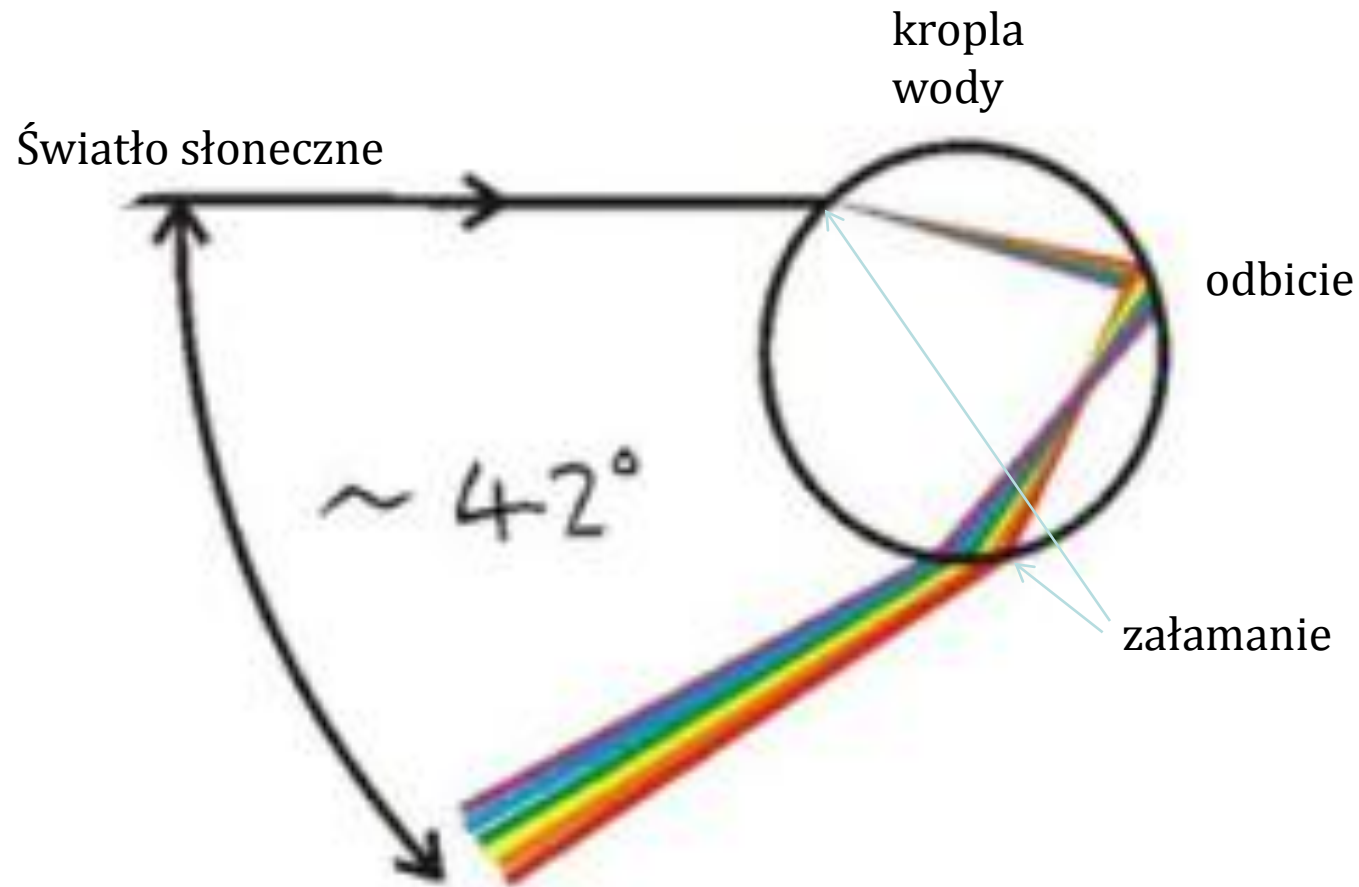
Rozszczepienie nie występuje dla światła monochromatycznego .

Dyspersja -przykłady

Najpiękniejszym i najbardziej zachwycającym zjawiskiem będącym skutkiem rozszczepienia światła słonecznego w kroplach deszczu jest **tęcza**.

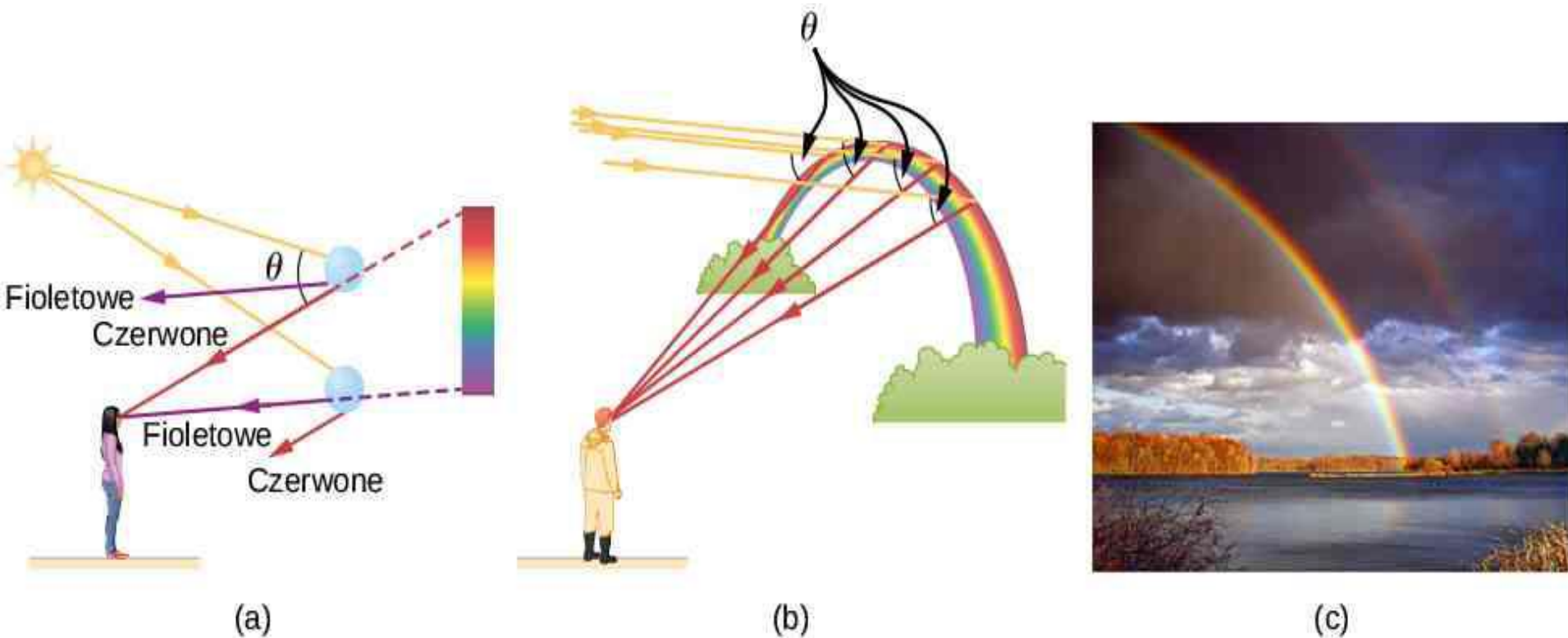

Tęcza

Rys. Tęcza jest efektem dwóch zjawisk: załamania i odbicia.

Tęcza

Rys. (a) Aby zobaczyć różne barwy tęczy, trzeba patrzeć w różnych kierunkach, ponieważ promienie poszczególnych barw poruszają się w różnych kierunkach.

(b) Kształt łuku tęczy wynika z faktu, że linia pomiędzy obserwatorem i dowolnym punktem tęczy musi tworzyć odpowiedni kąt z padającymi równoległe promieniami słonecznymi, aby obserwator mógł zobaczyć załamane promienie światła. (c) Podwójna tęcza – pierwotna i wtórna.

Źródło : "Fizyka dla szkół wyższych " :<http://cnx.org/content/col25571/1.3>

Kąt graniczny i całkowite wewnętrzne odbicie

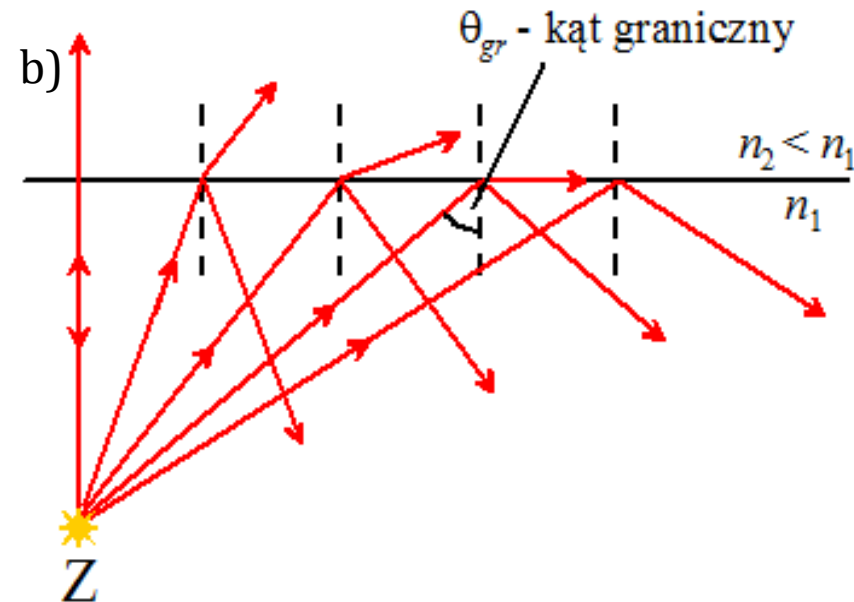
a)

- Istnieje pewien kąt padania, tzw. **kąt graniczny** θ_{gr} , dla którego kąt załamania $\theta_2=90^\circ$:

$$\sin \theta_{gr} = \frac{n_2}{n_1} \sin 90^\circ = \frac{n_2}{n_1}$$

b)

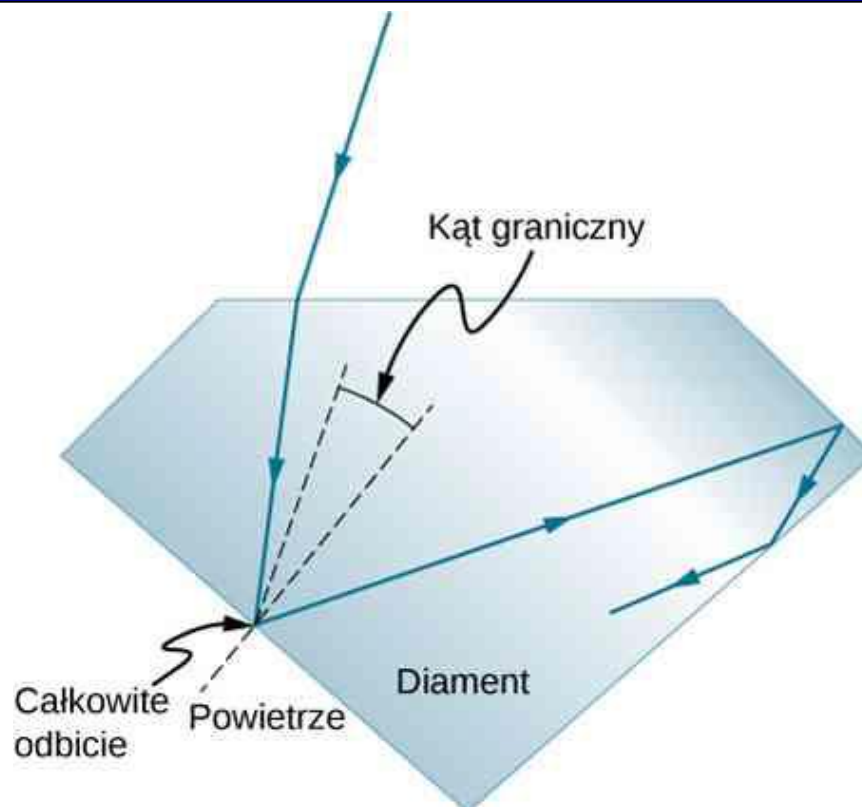
- Dla kątów padania $\theta > \theta_{gr}$ nie ma już promienia załamane, światło ulega odbiciu. Zjawisko to nazywamy **całkowitym wewnętrznym odbiciem**.

Rys. Całkowite wewnętrzne odbicie światła

wysyłanego ze źródła światła Z umieszczonego w wodzie. Źródło: Halliday, Resnick, Walker „Fundamentals of Physics”

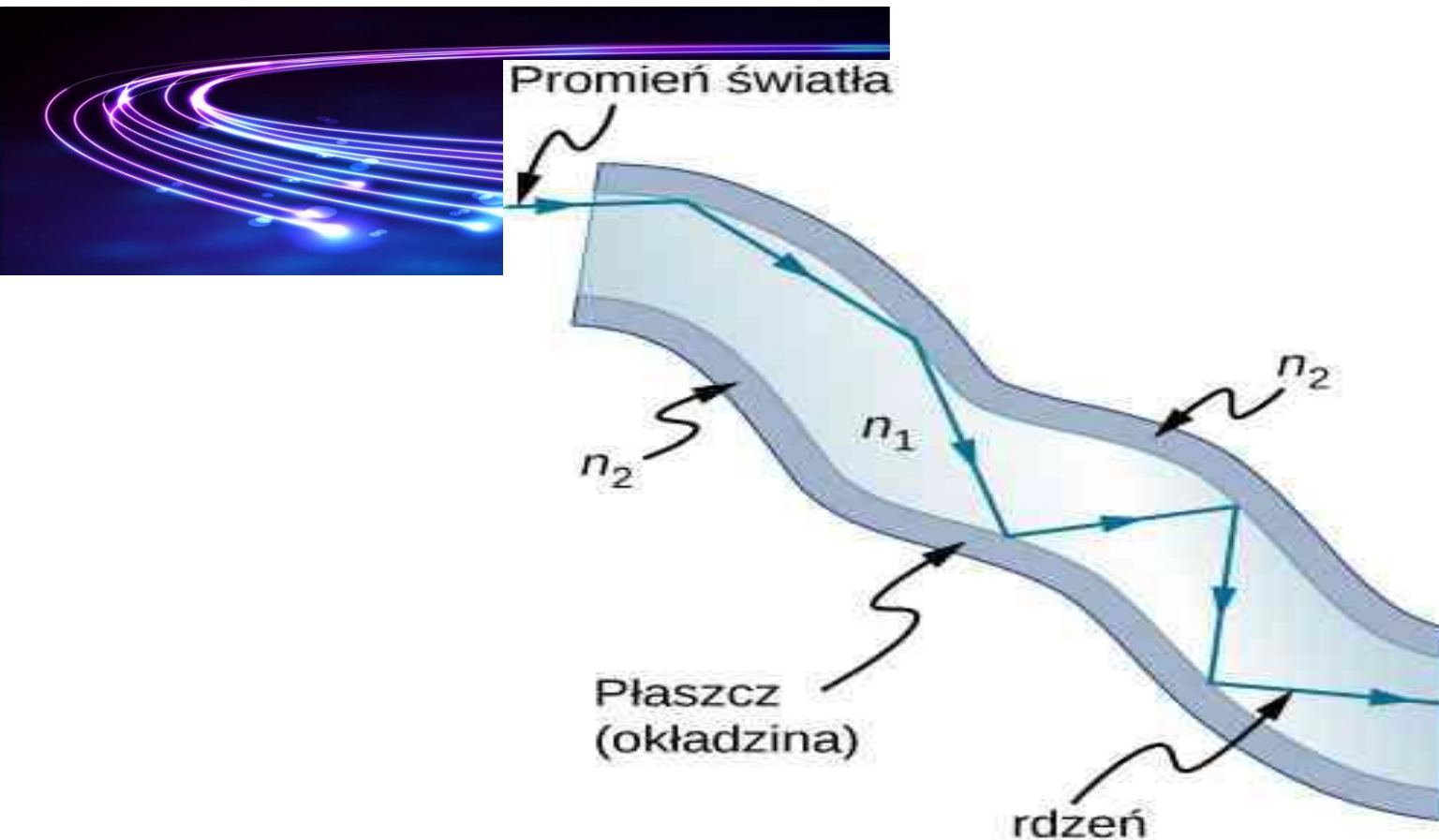
Dlaczego diament jasno rozbłyskuje światło ?

Rys. źródło: <http://cnx.org/content/col25571/1.3>

Światło nie może łatwo wydostać się z diamentu, ponieważ kąt graniczny dla układu diament-powietrze jest bardzo mały $24,4^\circ$. A zatem światło może wyjść z niego tylko wtedy, gdy padnie na powierzchnię pod kątem mniejszym od $24,4^\circ$. Większość odbić to całkowite wewnętrzne odbicia, a powierzchnie (fasetki) w brylancie są ustawione w taki sposób, że światło może wydostać się tylko w określonych miejscach – skupiając światło i sprawiając, że diament jasno rozbłyskuje.

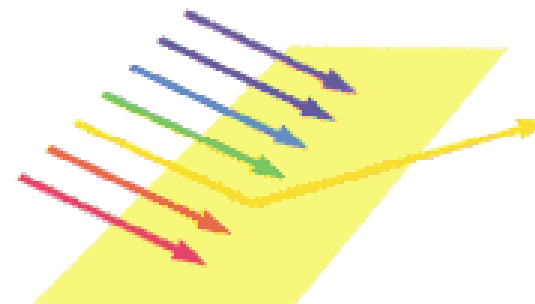
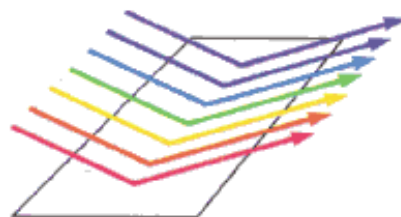
Zjawisko całkowitego wewnętrznego odbicia – światłowód.

Światłowód – zastosowanie w technikach medycznych , w sieciach komputerowych oraz technologiach internetowych. Włókna światłowodu są otulane materiałem o mniejszym współczynniku załamania od rdzenia, by zapewnić całkowite wewnętrzne odbicie, nawet gdy włókna stykają się ze sobą.

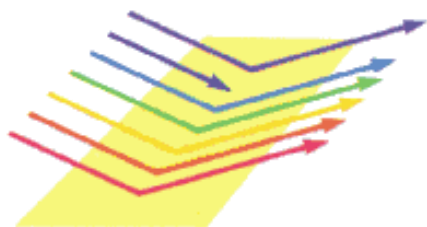
Rys. Źródło: <http://cnx.org/content/col25571/1.3>

Co powoduje, że postrzegamy kolory?

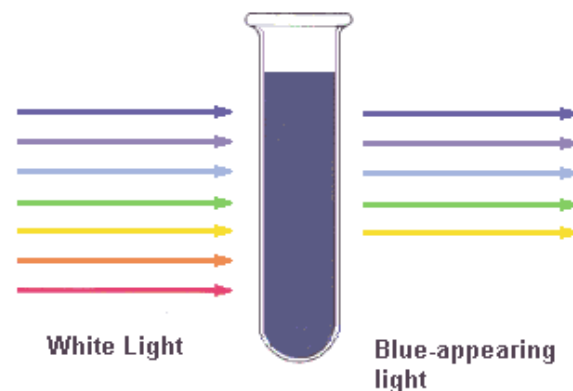
- ❑ Obiekt **czarny absorbuje** jednakowo wszystkie kolory światła widzialnego. Obiekt **biały odbija** równo wszystkie kolory światła widzialnego.

- ❑ Gdy obiekt absorbuje wszystkie kolory oprócz jednego, **widzimy kolor który nie jest absorbowany**. Żółty pasek odbija światło żółte i dlatego widzimy, że jest żółty.

Complementary

- ❑ Gdy **obiekt absorbuje jeden kolor, widzimy kolor komplementarny**. Żółty pasek absorbuje kolor fioletowy i dlatego widzimy kolor żółty, który jest kolorem komplementarnym.

- ❑ Roztwór, który absorbuje kolor czerwony i pomarańczowy, ma kolor komplementarny – niebieski i zielono – niebieski.

Dziękuję za uwagę !

